

Əlisafa Mehdi
(Mehdiyev Əlisafa Pəsərək oğlu)
Bakı Dövlət Universiteti

*Beynəlxalq Jurnalistika və İnformasiya Siyasəti kafedrasının dissertantı,
Qarabağ savaşı veteranı, "Dinc Dünya" Araşdırma Mərkəzinin sədri,
"Konflikt Jurnalistikası Məktəbi"-nin rəhbəri
dincdunya@mail.ru*

UDC 070 + 81

KONFLİKT JURNALİSTİKASININ İNKİŞAF MEYLLƏRİ

Xülasə: Məqalə jurnalistlərin rastlaşdıqları konfliktlərin həll edilməsi sahəsində təlim-tədris bazasının qurulmasının inkişaf meyllərindən danışılır.

Müstəqillik qazanandan savaşlara cəlb edilmiş Azərbaycan Respublikasının dövləti və milli mənafeləri daha sərt informasiya müharibəsinin ağır, çətin hücumları, təpki ilə üz-üzədir. Savaş gedən ölkədə jurnalistlərin Yeni Media standartlarına uyğun işləmələri üçün konfliktli situasiyalarda davranmanın peşəkar səviyyəsində hazırlıqlı olmaları vaz keçilməyən tələbdir.

Bu məqalədə jurnalistika yükümlülərinin həm ekstremal şəraitdə informasiya alma, araşdırma aparma zamanı davranış qaydaları və tələbləri, həm alınmış informasiyanın emalı peşəkarlığı, həm də informasiya savaşında bilik və təcrübələrinin optimal olması üçün gerek olan təlim bazasının formalaşdırılması təklifləri izah edilir.

Mövcud olan dövlət qanunları, normativ hüquqi aktlar və beynəlxalq təcrübələrə əsaslanaraq konflikt jurnalistikasının tədrisi mövzusunda tədris-təlim strukturu qurulması pragmatik və konstruktiv təklif kimi irəli sürülür.

Buna qədər qeyri hökumət təşkilatının formalaşdırdığı "Konflikt Jurnalistikası Məktəbi"-nin təcrübələrinin dövlət strukturuna transfer edilməsi vacibliyi əsaslandırılır. Ekstremal situasiyalara cavabdeh olan dövlət qurumları ilə işləməyin, güc qurumlarının təlim bazasından yararlanmanın beynəlxalq təcrübələri izah edilir.

Belə tədris-təlim mərkəzinin qurulması Media İnkişafı Agentliyinin Nizamnaməsinin 10-dan çox maddəsində qoyulmuş şərtləri ehtiva edir. O cümlədən, Təhsil haqqında Qanunun 24 maddəsinə əsasən jurnalistika ixtisası üzrə davamlı ixtisas artırmanı təmin edir.

Açar sözlər: İnformasiya təhlükəsizliyi, Konflikt Jurnalistikası Məktəbi, MEDIA Nizamnaməsi, Konflikt Jurnalistikası Kursu, Media ekspert bazası, Klub üzvləri.

Alisafa Mehdi

Trends in the development of conflict journalism

Summary: The article examines trends in the development of the training base for resolving conflicts faced by journalists.

The state and national interests of the Republic of Azerbaijan, which has been involved in wars since gaining independence, are facing severe attacks and the consequences of a more severe information war. In a war-torn country, it is imperative that journalists are professionally trained in conflict resolution to meet new media standards.

This article explains the rules and requirements for journalists to obtain information in extreme conditions, conduct research and professionalism in information processing, as well as proposals for the formation of the necessary training base for optimal knowledge and experience in conducting information warfare.

The creation of an educational structure for teaching conflict journalism based on existing state laws, regulations and international experience is put forward as a pragmatic and constructive proposal. The necessity of transferring the experience of the "School of Conflict Journalism", formed by a non-governmental organization, to state structures has been substantiated.

Explains the international experience of working with government agencies responsible for emergencies, at the training base of law enforcement agencies. The creation of such a training center includes the conditions set forth in more than 10 articles of the Statute of the Media Development Agency. In particular, according to article 24 of the Education Law, it provides continuous professional development in journalism.

Key words: Information security, School of Conflict Journalism, Media Charter, course on conflict journalism, base of media experts, club members.

Алисафа Мехди

Тенденции развития конфликтной журналистики

Резюме: В статье рассматриваются тенденции развития учебной базы по разрешению конфликтов, с которыми сталкиваются журналисты.

Государственные и национальные интересы Азербайджанской Республики, которая была вовлечена в войны с момента обретения независимости, сталкиваются с тяжелыми атаками и последствиями более жесткой информационной войны. В раздираемой войной стране крайне важно, чтобы журналисты были профессионально

подготовлены к разрешению конфликтных ситуаций, чтобы соответствовать стандартам новых медиа.

В данной статье разъясняются правила и требования к журналистам для получения информации в экстремальных условиях, проведения исследований и профессионализма обработки информации, а также предложения по формированию необходимой учебной базы для оптимальных знаний и опыта ведения информационной войны.

Создание учебной структуры по преподаванию конфликтной журналистики на основе существующих государственных законов, нормативных правовых актов и международного опыта выдвигается как прагматичное и конструктивное предложение.

Обоснована необходимость передачи опыта "Школа Конфликтной Журналистики", сформированной неправительственной организацией, в государственные структуры.

Разъясняет международный опыт работы с государственными органами, ответственными за чрезвычайные ситуации, на учебной базе правоохранительных органов. Создание такого учебного центра включает условия, изложенные более чем в 10 статьях Устава Агентства развития СМИ. В частности, согласно статье 24 Закона об образовании, он обеспечивает непрерывное повышение квалификации в журналистике.

Ключевые слова: Информационная безопасность, Школа Конфликтной Журналистики, Устав Меди, курс конфликтной журналистики, база медиа-экспертов, члены клуба.

Giriş

Regionda savaş gedir. Döyüş başlayanda jurnalistlərimiz hadisə yerinə yürüyürlər. Bu illərdə xeyli sayda informasiya istehsalçısı öz vəzifə borcunu yerinə yetirərkən fiziki təzyiqlərə məruz qalıb, fəaliyyətləri əngəllənib, həbs edilib, konfliktlər gedişində üst-üstə 18 jurnalist həlak olub, yaxud öldürülüb [7].

Dünya kommunikasiya texnologiyalarının aramsız inkişafı Multimedia yükümlüləri olan jurnalistlərin nəinki bu prinsiplərə uyğunlaşmalarını, hətta ən yüksək həddə peşəkar olmalarını tələb edir. Müharibə içində olan dövlətimizin informasiya təhlükəsizliyinin qorunması, ölkəmizə yönəlik informasiya savaşına müqavimət strategiyasının optimallaşdırılması günümüzün həlli vacib olan problemdir.

Bu kontekstdə peşəkar jurnalistlərə ekstremal situasiyalarda, konfliktli bölgələrdə, münafişə ocaqlarında təhlükəsizlik təlimləri keçməli, informasiya mənbələri ilə davranış qaydalarını öyrənməli, yeni qanunilik, məxfilik və etimad, tərəfsizlik və davamlılıq prinsiplərinə əməl etməyi, informasiyanın obyektivliyini, düzgünlüyünü, operativliyini, tamlığını, aktuallığını, uyğunluğunu təmin etməyi bacarmalıdırlar.

Döyüş meydanında (ekstremal situasiyalarda) işləyən reportyorlarımız 44 günlük savaş dönəmində bu təlimlərin səmərəsini, gərəkliliyini və daha peşəkar səviyyədə təlimlərin keçirilməsinə ciddi ehtiyacın olduğunu davranışları ilə açığa çıxartdılar.

Döyüş bölgəsində gərginlik yarananda ölkə qəzetlərində, nəzarət edilməsi çətin olan informasiya saytlarında cəbhədən məlumatlar daha çox həvəskar, naşı və yanlış xəbərlər səviyyəsində yayımlanır. Ölkə əhalisi yalan, şişirdilmiş, təxribatçı məlumatlardan, dezinformasiyalardan xeyli gərginliklər yaşayır. Ermənistan analitikləri Azərbaycanın sosial şəbəkələrinə istinadən xeyli dezo məlumatlar yığa bilirlər.

Döyüş səhnəsindən fərqli fokuslarla informasiya ötürən reportyorların, "paraşüt reportyorlar"-ın hadisə, hadisəyə yanaşma barədə biliklərinin məhdudluğu, proseslər barədə izahlarının və şərhlərinin səthi olması; ötürülən informasiyanın yalnız yerli kütlə təminatına yetməsi, Beynəlxalq media müstəvisinə çıxış imkanlarının məhdudluğu optimal jurnalistika örnəklərini təqdim etmir deməkdir [5].

Bu və buna bənzər səbəblərdən Güc qurumlarında media mənsublarına etimadsızlıq var. Ona görə də jurnalistlər son vətən müharibəsində savaşın vizual xronikasını yarada bilmədilər.

Əsas hissə

Belə düşünürük ki:

✓ regional münaqişələrin həllində KİV-in güclü təsir və qüvvə faktoru olduğunu bildiyimiz halda qaynar nöqtələrə bizim müxbirlərin çətinliklə gətməsi, gedənlərin də böyük əksəriyyətinin bu istiqamətdə peşəkarlıq nümayiş etdirə bilməməsi;

✓ bəzən faktların düşməne xidmət edən, yanlış informasiya mənbəyindən alınması, buna görə də cəmiyyətin, araşdırıcı jurnalistlərin dürüst informasiya ala bilməməsi;

✓ ekstremal hadisənin xarakterini, psixoloji-təcrübi məqamlarını, hüquqi yanaşma qaydalarını bilmədiyinə görə olaya populist, filoloji-emosional təfəkkürlə yanaşdığından informasiya mənbəyinin etibarını qazana bilməməsi;

✓ doğru informasiya qıtlığından dövlətçiliyimizə, milli ləyaqətimizə, ərazi bütövlüyünə, xarici portnyorlarla strateji işbirliyinə... bütün mümkün informasiya vasitələri ilə zərbə vuran düşmənlərə qarşı praktik əks tədbirin görülməsinə, dünyə informasiya məkanında sözünü deyib özünü tanıda bilməməsi;

✓ qazanılmış təcrübələrin qaydalar bazası kimi bu fəaliyyət sahəsinin formalaşdırılmaması və təlim edilməməsi problemin çox ciddi şəkildə qaldığını deməyimizə əsas verir.

Bu və buna bənzər səbəblərdən:

– ətraf ölkələrin dövlətimizə və xalqımıza yönəldilən informasiya basqılarına qarşı pərakəndə informasiya müqaviməti;

– informasiya terroruna, informasiya agentlərinə, informasiya təxribatçılarına qarşı naşı hazırlıqla səmərəsiz əks həmlələr;
– informasiya manipulyasiyalarına qarşı özbaşına, populist vətənsəverlik reaksiyaları;
– bu sahədə ixtisaslaşmaq istəyən jurnalistlərin, bloggerlərin informasiya mübadiləsinin qurulmaması;
– informasiya müttəfiqləri ilə iş birliyinin olmaması informasiya savaşı səhnəsində ciddi görsənişlə uduzmağımızı qaçılmaz edir.

Demək olar ki, böyük qisim jurnalistlərin dövlətin informasiya siyasətinə, milli mənafeələrimizə xələl gətirmədən, eyni zamanda öz jurnalist nüfuzunu qoruyaraq ekstremal (fövqəladə) hallarda **davranış, informasiya toplama, araşdırma və yaymanın** prinsiplərini qaydalarını öyrənmələrinə ehtiyac var.

Bir sözlə, ölkə jurnalistlərinin ekstremal hallarda hazırladıkları informasiyaların dünya informasiya standartlarına uyğun hazırlanmasında problemlər var. Bu mövzuda media məhsulunun gərəkən sositə keyfiyyətlə yayımlanması tendensiyasının aşağı olması, beynəlxalq ictimaiyyət üçün effektiv-təsirli təqdim edilməməsi ciddi araşdırma tələb edir.

“İnformasiya əldə etmək haqqında” Qanun [9] jurnalistlərə informasiya toplamaq sahəsində yetərinə imtiyazlar verir. O cümlədən, Prezident Ölkəmizdə insan hüququ və azadlıqlarının müdafiəsinin səmərəliliyinin artırılması sahəsində **Milli Fəaliyyət Proqramı** barədə Sərəncam [11] verib. Əhalinin informasiya əldə etmə, maarifləndirilmə tədbirlərinin həyata keçirilməsi və informasiya almaq hüququnun səmərəliliyinin təmin edilməsi Proqramda tələb kimi qoyulub.

Konflikt jurnalistikası kursunu araşdırmağın aktuallığı o zaman üzə çıxır ki, **“İnformasiya əldə etmək haqqında”** qanunun və **Milli Fəaliyyət Proqramının** tələbləri ölkə KİV-lərində **məhz ekstremal sahədə ödənilə bilmir**. Savaş regionunda informasiyanın düzgün yayımlanmasında xətlərin dövlət mənafeələrinə mənfi təsirlərinin nəticəsi olaraq Prezident cənab İlham Əliyev **“Azərbaycan Respublikası Silahlı Qüvvələrinin Ermənistan Respublikası Silahlı Qüvvələri ilə təmas xəttində bəzi təhlükəsizlik tədbirləri haqqında”** [1] sərəncam imzalamışdır.

Sərəncamda yazılıb: **Cəbhəboyu zonada milli təhlükəsizlik və müdafiə tələblərinə görə xüsusi əhəmiyyət kəsb edən obyektlərdə hərbi sahəyə aid məxfi sayılmalı məlumatların KİV-lərdə və internet informasiya ehtiyatlarında, o cümlədən sosial şəbəkələrdə yayılmasının qarşısını almaq məqsədi ilə zəruri tədbirlər görülməlidir. Hərbi-siyasi və əməliyyat şəraitinə dair məlumatların yayılması üçün müvafiq təkmilləşdirmə kursları təşkil edilməlidir.**

Həmçinin, Müdafiə Nazirliyinə tapşırılıb ki: **cəbhəboyu zonadakı vəziyyət barədə məlumatların əhaliyə çatdırılması ilə bağlı nazirliyin mətbuat xidmətinin fəaliyyətində çevikliyi artırmaq üçün tədbirlər görülsün; KİV-lərdə və internet**

informasiya ehtiyatlarında, o cümlədən sosial şəbəkələrdə cəbhəboyu zonadakı vəziyyətlə bağlı verilən **məlumatların mütəmadi monitorinqini** təmin etsin.

Göründüyü kimi, cəmiyyətimizin yeni inkişaf mərhələsində nə qədər riskli olsa da, media məhsulları naşı hazırlansa da, hər gün narazılıqlar eşidilsə də jurnalistikanın gərəkliliyi istər-istəməz önə çəkilir.

Medianın inkişafı Agentliyin Nizamnaməsinin 3.1.11. bəndində yazılıb: **“Cəmiyyətdə baş verən hadisələrin, dövlət siyasətinin mediada ədalətli, balanslı, obyektiv, qərəzsiz işıqlandırılmasına, jurnalistlərin peşəkarlığının artırılmasına, media subyektlərində peşə etikasına (etik davranış) qaydalarına riayət edilməsinə, beynəlxalq informasiya mübadiləsində yeni imkanlar açan müasir informasiya-kommunikasiya texnologiyalarının, innovasiyaların tətbiqinə, vətəndaşın, cəmiyyətin və dövlətin informasiya təhlükəsizliyinin təmin olunmasına istiqamətlənmiş layihələrin həyata keçirilməsi üçün tədbirlər görmək”**.

O cümlədən 3.2.13. bəndində deyilir: **“Media sahəsində peşə etikasına (etik davranış) məsələləri ilə bağlı media subyektləri, jurnalist təşkilatları və müstəqil ekspertlərlə əməkdaşlıq etmək”**.

Həmçinin, 3.1.15. bəndində göstərilir: **“Dövlət orqanları (qurumları) ilə media subyektləri arasında əməkdaşlığın genişləndirilməsi, dövlət orqanlarının (qurumlarının) media subyektləri ilə əlaqələrinin təkmilləşdirilməsi, qarşılıqlı etimadın artırılması ilə əlaqədar tədbirlər həyata keçirmək”** [3].

Ölkədə onlarla televiziya, radio kanalı, qəzet, jurnal, inform. agentlik, sayt, o cümlədən internet media var. Media Agentliyin fəaliyyət prinsiplərinə güvənərək deyə bilərik ki, bu redaksiyaları peşəkar müxbir və operatorla təmin etmək üçün ən azı 500 jurnalistə konfliktlərdə davranma təlimləri verilməlidir.

Bu ehtiyacı qarşılamaq üçün QHT bazasında qurulmuş **“Konflikt Jurnalistikası Məktəbi”** (KJM) bu tip problemləri həll etmək məqsədilə indiyə qədərki fəaliyyətində çatışmazlıqların həlli variantlarını müəyyənləşdirib, təlimin beynəlxalq təcrübələrə uyğun bitkin modelini, qaydalar bazasını yaradıb, reportyor və operatorlara sənədlərini keçib, hətta ekstremal jurnalistlər üçün müntəxəbat bazası olan yaddaş kitabı – **“Ekstremal jurnalistin əl kitabı”**nı da çap edib.

Müstəqil təşəbbüslə yaradılmış bu təlim-tədris bazası olduğu halda Ali məktəblərin jurnalistika fakültələrinin konfliktli hallarda davranmanı təlim edən bazası yoxdur, ona görə kursun bitkin şəkildə auditoriya tədrisi təmin edilə bilmir.

Təlimlər çöl-poliqon şəraitində icra edilməlidir. Bu halda – praktik təlimlərin verilməsi üçün güc nazirlikləri ilə iş birliyi yaratmaq zəruriliyi yaranır. Bu sayaq birgə təlimlər olmayınca qarşıya çıxan problem həll olunmamış qalacaqdır. Jurnalistika riskli peşədir, öncədən döyüşçülər qədər ciddi təlim almaları gərəkdir.

Daha vacib məsələ jurnalistikaya qeyri-ixtisas sahələrindən gələnlərin Yeni Medianın universal qaydalarını bilməməlidir. Bu halda MEDIA Nizamnaməsinin 3.1.5-ci bəndində öhdələnənlər – **“jurnalistlərin peşəkarlığının və məsuliyyətinin artırılmasına, o cümlədən sosial müdafiəsinə yönəldilmiş tədbirlər həyata keçirmək”** və 3.1.7-ci bəndi – **media sahəsində mütəxəssislərin hazırlanması və əlavə təhsilinin təşkili məqsədilə müvafiq tədbirlər həyata keçirmək”** qarşıya qoyduğumuz məqsədi ehtiva edir.

O cümlədən, MEDIA Nizamnaməsinin 3.1.9. bəndində deyilir: **“Əhalinin və ya müəyyən təbəqənin maarifləndirilməsinə, ictimai normalara uyğun davranış qaydalarının formalaşdırılmasına, onların diqqətinin cəmiyyətdəki aktual məsələlərə cəlb edilməsinə yönəlməmiş proqramları və materialları sifariş vermək və mediada yayımlanmasını təmin etmək**”). Bu bəndə uyğun layihələri reallaşdırmaq gərəkdir.

KJM hesab edir ki, sadalanan halları və mövzu üzrə digər problemləri aradan qaldırmaq dövlətin informasiya təhlükəsizliyini təmin etmək, jurnalistika öhdəliklərinə tam güvənərək xalqın media təminatını yetirmək üçün institusional səviyyədə koordinasiya işini həyata keçirə biləcək mərkəzin – Media Klubunun qurulmasına ehtiyac var. Belə klubun qurulmasında **məqsəd:**

– **ekstremal situasiyalarda işləmə temperamentinə və xarakterinə malik olan jurnalistləri spesifik sahə üzrə ixtisaslaşdırmaq** (MEDIA Nizamnaməsi, 3.1.7. – media sahəsində mütəxəssislərin hazırlanması və əlavə təhsilinin təşkili məqsədi ilə müvafiq tədbirlər keçirmək);

– **informasiya mənbəyinin xarakterik prinsiplərini, psixologiyasını, konfliktli mövzuya yanaşma üsullarını göstərmək** (MEDIA Nizamnaməsi, 3.1.8. – media subyektlərinin xarici media subyektləri ilə əməkdaşlıq etməsi, qarşılıqlı əlaqələrin formalaşdırılması və həmin subyektlərin təcrübəsinin öyrənilməsinin stimullaşdırılması istiqamətində tədbirlər keçirmək);

– **informasiya təhlükəsizliyinin prinsipləri, hadisə yerindən kortəbii informasiya verməklə dövlətin informasiya təhlükəsizliyinə zərər vura biləcək davranışların mahiyyətini ortaya qoymaq** (MEDIA Nizamnaməsi, 3.1.20. – çap mediası və Onlayn media sahəsində inzibati xəta əlamətləri aşkar etdikdə, Azərbaycan Respublikasının İnzibati Xətalər Məcəlləsinə uyğun olaraq tədbirlər görmək, cinayət əlamətləri olduqda isə aidiyyəti üzrə məlumat vermək);

– **riskli hallarda sağ qalmanın qaydaları, səriştəsizliyə, dezinformasiya dağımasına yol verməmək üçün hərbin qaydalarını, döyüşçü davramını savaşın xarakterini öyrətmək** (MEDIA Nizamnaməsi 3.1.5. – jurnalistlərin peşəkarlığının və məsuliyyətinin artırılmasına, o cümlədən sosial müdafiəsinə yönəldilmiş tədbirlər həyata keçirmək);

– **şəxsi qərəzli münasibətlə ifrat kəskin təhlillər apararaq, “jurnalist partiya üzvü olmamalıdır” prinsipindən uzaqlaşaraq, partiyalı mövqedə duraraq, əks tərəfə qarşı iddialı (bəzən qərəzli) çıxış edərək, belə hallardan doğan,**

həmçinin oxucu (tamaşaçı, dinləyici) cəlb etmək üçün populist sensasion material dalyca qaçaraq konflikt yaratmağın nəticələrini təhlil etmək (MEDIA Nizamnaməsi, 3.1.2. – fikir, söz və məlumat azadlığının, plüralizmin təmin edilməsi, media subyektləri ilə cəmiyyət və dövlət arasında münasibətlərin tənzimlənməsi məqsədilə normativ hüquqi bazanın təkmilləşdirilməsinə dair təkliflər hazırlamaq);

– **konfliktli halların və faktların emal və yayım metodları, bu sahənin ekspert bazasının formalaşdırılması şərtləri mövzusunda mühazirə-təlimlər verməklə belə situasiyalarda işləməyin professional, psixoloji və hüquqi əsaslarını öyrətmək** (MEDIA Nizamnaməsi, 3.1.13. – media subyektləri və jurnalistlərlə bağlı Agentlik tərəfindən maliyyələşdirilən layihələrin həyata keçirilməsi ilə əlaqədar media subyektlərinin və jurnalistlərin hesabatlarını nəzərdən keçirmək və qiymətləndirmə aparmaq);

– və bununla da, Prezidentin 24 sentyabr 2014-cü il Sərəncamında qarşımıza qoyduğu tələblərin xeyli hissəsini reallaşdırmağa çalışmaq, Azərbaycan jurnalistikasının optimallaşdırılmasına xidmət etməkdir.

Güc qurumlarının məmurları ekstremal hallara cavabdehdir, ancaq jurnalistlərlə qarşılıqlı münasibətlərə çətinliklə uyğunlaşırlar. Münaqişə yerinə gəlmiş mülki jurnalistlər isə ekstremal situasiyalarda işləməyin qayda-qanunlarını yaxşı bilmirlər. MEDIA Nizamnaməsinin 3.1.15. bəndində deyilir: **“dövlət orqanları (qurumları) ilə media subyektləri arasında əməkdaşlığın genişləndirilməsi, dövlət orqanlarının (qurumlarının) media subyektləri ilə əlaqələrinin təkmilləşdirilməsi, qarşılıqlı etimadın artırılması ilə əlaqədar tədbirlər keçirmək.”** Bu bənddə deyilənlərdən çıxış edərək güc qurumları ilə media subyektləri arasında yaranan bilən anlaşılmaq münaqişənin həllini tapmaq üçün hər iki tərəfi maarifləndirməyə cəhd edilməlidir. Bu da konflikt jurnalistikasının formalaşdırılmasını qaçılmaz edir.

Konflikt Jurnalistikası Kursu:

1) **Beynəlxalq KİV sistemində peşəkarlıqla inteqrasiya olunmağı, yetkin təcrübələri fəaliyyət sahəməzə implantasiya etməyi** (MEDIA Nizamnaməsi, 3.1.30. – qabaqcıl beynəlxalq təcrübəni nəzərə almaqla, müvafiq sahədə elmi-texniki nailiyyətlərin tətbiqini təmin etmək);

2) **regional, lokal böhran və münaqişələrin professional araşdırılması ilə informasiyalı cəmiyyətin formalaşmasına xidmət etməyi** (3.2.3. – beynəlxalq təcrübənin tətbiqi imkanlarının araşdırılması məqsədilə beynəlxalq təşkilatlarla, xarici dövlətlərin aidiyyəti dövlət orqanları (qurumları) ilə əməkdaşlıq etmək, xarici dövlətlərin müvafiq təcrübəsinə öyrənmək);

3) **Milli Fəaliyyət Proqramının tələblərinə uyğun olaraq bu sahənin açıq vətəndaş cəmiyyətinə tətbiqini gərəkən səviyyədə yetişdirməyi;**

4) **zabitlərimizin informasiya alıcıları ilə (müxbirlərlə, reportyorlarla) savadlı və səriştəli davranışını mümkün etməyi,** (3.2.16. – media savadlılığının artırılması məqsədilə tədbirlər keçirmək);

№ 2 (13)

2021

5) redaksiyaların ekspert bazasını bu sahə üzrə ən savadlı kadrlarla təmin etməyə çalışmaq (3.2.7. – müstəqil ekspertləri və mütəxəssisləri cəlb etmək);

6) jurnalistika fakültələrində “konflikt jurnalistikası” kursunun praktik tədris bazasının təmin olunmasını (3.1.31. müvafiq sahədə peşəkar mütəxəssislərin hazırlanması və tədris proqramlarının tərtibi ilə bağlı təkliflər vermək və onların həyata keçirilməsini təmin etmək);

7) işə götürülmüş gənc jurnalistlərə davamlı təlim verməklə sərbəlliyi, tutarlı yazıları ilə Media aləmində tanınma düsturlarını öyrətməyi təmin etməlidir. (3.2.13. media sahəsində peşə etikası (etik davranış) məsələləri ilə bağlı media subyektləri, jurnalist təşkilatları və müstəqil ekspertlərlə əməkdaşlıq etmək);

8) **KJM-in təlim-təhsil bazasında** perspektiv olaraq ekstremal vəziyyətlərdə, konfliktli zonalarda, münaqişə ocaqlarında fəaliyyət göstərməyi bacaran, təhlükəsizlik təlimləri ilə tanış olan, informasiya savaşının sirlərini bilən jurnalistlər qrupu yaratmaq, onların fəaliyyətini koordinasiya etmək üçün xüsusi və çevik davranan təlim Klubu yaratmaq gərəkliyini düşünürük. (Bu Klub ölkənin əlaqədar orqanları, konfliktli situasiyalara cavabdeh olan güc qurumları ilə media qurumlarının əməkdaşlığı formatında yaradılmalıdır).

9) Bu Klubda Ölkəmizin dövlət sərhədində, səngər yaxınlığında və içərilərdə döyüş əməliyyatları, silahlı qarşıdurmalar, davamlı terror, texnogen qəza, epidemiyə, daşqın, yanğın, zəlzələ, fırtına və s. zamanı hadisələrin gedişi barədə operativ, dürüst, dolğun məlumatları toplayıb yaymaq bacaran *ixtisaslaşmış jurnalist heyətini* formalaşdırmaq üçün

– professor-müəllimlərlə və zabit mütəxəssislərimizlə ekstremal hadisələri imitasiya edən poliqon təlimləri qurmaq;

– MN-in, DQ-nin, FHN-in, SQ-nin təlim bazalarında reportyorlara və video-foto operatorlara, bloggerlərə təlimlər vermək;

– ictimai məlumatlandırmanın yeni strateji prinsiplərini təmin, təlim və tədris etməyin vacib olduğunu deyirik.

Bu Klubda zəruri hallarda jurnalistlərin fəaliyyətini koordinasiya etmək mümkün olacaqdır. Daha dəqiq desək:

– ekstremal hadisələrə cavabdeh heyətin xidmətinə mane olmadan;

– dövlət qanunlarına və jurnalistika tələblərinə uyğun üsul və normalara əməl edərək;

– müxtəlif (yerli və xarici) redaksiyalardan gələn jurnalistlərin informasiyalı olmaları, gərək olan fakt və arqumentlərlə təmin olunmaları üçün peşə yardımı göstərmək;

– ən başlıcası – informasiya savaşını aparmağın peşəkar səviyyədə ortamını tapmaq şərtləndirəcəkdir.

Bu Klubda hərbi-ekstremal vəziyyətlə, milli təhlükəsizliklə bağlı Mass-mediada peşəkar şərh, rəy və proqnoz verə bilən **Media ekspert bazası**

№ 2 (13)

2021

formalaşdırmaq mümkün olacaq. Bu Klubda güc qurumlarının Media Xidmətləri ilə daimi təcrübə mübadiləsi aparmaq, ekstremal situasiyalarda, hərbi obyektlərdə davranma ilə bağlı **universal təlimlər vermək**; dövlətin informasiya təhlükəsizliyinə, informasiyanın optimal yayımına məsul olma düşüncəsi aşılamaq mümkün olacaqdır.

Zatən, ortaya qoyulan məqsəd “Dövlət orqanları ilə kütləvi informasiya vasitələri arasında sərəməli əməkdaşlıq münasibətlərinin inkişaf etdirilməsi, ... jurnalistlərin peşəkarlığının artırılması, vətəndaş cəmiyyəti quruculuğunda kütləvi informasiya vasitələrinin rolunun gücləndirilməsi məqsədi ilə” **“Azərbaycan Respublikasında kütləvi informasiya vasitələrinin inkişafına dövlət dəstəyi Konsepsiyası”**nı [2] ehtiva edir.

“Azərbaycan Respublikasında kütləvi informasiya vasitələrinin inkişafına dövlət dəstəyi Konsepsiyası”-na uyğun olaraq, “dövlət və cəmiyyət üçün əhəmiyyət kəsb edən layihələrin həyata keçirilməsini təşkil etmək” MEDIA Agentliyinin prioritet məqsədidir [4]. Qeyd etdiyimiz kimi, problem birbaşa və dolayısı ilə bütün əhali qrupunu – informasiya yayıcılarını və alıcılarını əhatə edir. “Konflikt jurnalistikası Məktəbi”-ndə hərbi ekspert, sosioloq, psixoloq və savaşlar görmüş jurnalistlərdən toplanmış təlimçi heyət özünün elmi-təcrübi potensialı ilə illərdir bu sahədə ixtisaslaşıb. MEDIA Agentliyinin sözü gedən sahədə jurnalistlərə, o cümlədən, informasiya mənbələrinə davamlı təlimlər layihəsini gerçəkləşdirəcəyi halda mütəxəssis heyəti təlimləri, seminarları yeterincə öhdəsinə ala bilər.

Qəbul etməliyəm ki, bu strateji məqsədin uğurlu nəticələnməsi yalnız KİV-in təsiredici nüfuzunun artırılmasına kömək etməkdən, uyğun sahələr üzrə jurnalistlərin peşəkarlaşdırılmasına cəhd etməkdən asılıdır.

Artıq bu sahədə püxtələşmiş jurnalist və zabitlərimizlə qurduğumuz tədris-təlim kursu proqramından bəhrələnməklə:

– ekstremal hallarda davranış qaydalarını bilmədiyindən zərər çəkən jurnalistlər, o cümlədən, jurnalist araşdırmalarının səriştəsizliyindən razı qalmayan (ekstremal hallara cavabdeh olan) məmurlar qarşılıqlı anlaşma ilə səmimi və etibarlı məxrəcə gələ bilər,

– bunun nəticəsində qaynar obyektlərdə baş verən olaylar media və oxucu rəyinin ədalət süzgecindən keçər, həyatımızın bu sahəsində törənən uyğun neqativ halların azalmasına təsir edər,

– informasiya yayan tərəf – bütün Ölkə mediası bu öyrəncələrdən (hadisə yerinə getmə, ekstremal vəziyyətlərdə baş çıxartma, sağ qalma, düzgün və dolğun məlumat alma, xəbəri peşəkar hazırlama səriştəsindən) faydalana bilər,

– düşmən dezinformasiyalarına sistemli qaydada, peşəkarlıqla, sərrast əks tədbirlər alınar,

– demokratik, milli ideologiyasını formalaşdırmaq istəyən cəmiyyətin qurulmasında əvəzsiz rolu olan, bu təkmilləşmədən **ölkənin birbaşa və dolayısıyla bütün əhalisi** faydalanar [7].

Bunun üçün:

1) Ekstremal situasiya meydanlarında – müharibələrdə, terror və başqa fəvqəladə hadisələrdə təcrübə toplamış stringer jurnalist reportyorlarımızın, bütün növ qoşun növündən olan zabitlərimizin, sosioloq, psixoloq, politoloq, jurnalist mütəxəssisimizin iştirakı ilə TV-radio, qəzet, internet saytların, güc nazirliklərinin mətbuat xidmətlərinin müxbirləri, foto-video operatorları, həmçinin müstəqil **reportyorlar, foto-video operatorları dəvət etmək**;

2) Onların bu sahədə temperativ, məntiqi hazırlığını müəyyənləşdirmək:

a) yazılı, şifahi və hərəkətdə psixoloji test sınağından keçirmək;

b) qorxu (fobiya), hadisə yerində duyğusal davranış, ekstremal vəziyyətə yanaşma temperamenti, qarşılıqlı münasibətlərin tənzimlənməsi şərtləri və s. barədə psixoloji hazırlıq təlimləri vermək;

c) Nəticələrə uyğun olaraq, döyüş zonasına və ya sair fəvqəladə hadisə yerinə ezam olunan reportyoru, operatoru, blogeri, fotomüxbiri bir klubda toplamaq.

3) Klub üzvlərinə poliqon təlimlərinə qədər:

a) məlumat alan, araşdıran və yayan jurnalistlərin bilməli olduqları Qanun və normativ aktları;

b) informasiya toplamaq və yaymaq hüququnu məhdudlaşdıran halları **(Dövlət sirləri, hərbi sirlər, peşə sirləri və qanunla qorunan digər sirlər)**;

c) ekstremal şəraitdə qanunların tələb etdiyi vəzifələr və məsuliyyətlər;

d) global siyasətdə informasiya amili və milli təhlükəsizlik məsələləri, *İnformasiya siyasəti, informasiya təhlükəsizliyi. İnformasiya savaşı, çağımızın Giber informasiya savaşları, psixotron təsir vasitələri. İnformasiya təhlükəsizliyinin milli təhlükəsizlikdə yeri və rolu (Dünya təcrübəsi)*;

e) müharibələrin təsnifatı, bəşərin inkişaf xəttində savaşların yeri;

f) savaştının (zabitin, əsgərin) xarakteristikası, döyüşçü ilə davranma şərtləri;

g) **ekstremal vəziyyət, hadisə yerində davranma hədləri, məhdudiyətlər, şəxsi təhlükəsizliklər, bu sürədə jurnalistlərin hüquqları**;

h) hərbi obyektlərdə texniki təhlükəsizlik qaydaları vs. barədə təlimlər vermək.

4) Ekstremal hadisənin təyinatından asılı olaraq Klubun üzvlərinə:

– aktiv döyüşlərin, texnogen qəzaların (düşmənin kimyəvi, bioloji silahları döyüş bölgəsinə atması) aradan qalxılması davamlı olduğu hallardan informasiya almaq bacarığını öyrənmək üçün **Azərbaycan Ordusunun poliqon bazasında**;

– dövlət sərhəddində münaqişələr, döyüşlər, terror hadisələri davamlı olduğu hallardan informasiya almaq bacarığını öyrənmək üçün **Dövlət Sərhəd Xidmətinin poliqon bazasında**;

– iğtişaşlar, sürəkli mitinqlər, terror, epidemiya, texnogen qəza (düşmənin kimyəvi, bioloji silahları ərazilərimizin dərinliklərinə atması)

hallarının davamlı olduğu hallardan informasiya almaq bacarığını öyrənmək üçün **Daxili Qoşunların poliqon bazasında**;

– zəlzələ, daşqın, sel, yanğın, fırtına, texnogen qəza, sularla xilasetmə hallarının davamlı olduğu hallardan informasiya almaq bacarığını öyrənmək üçün Fövqəladə Hallar Nazirliyinin **Mülkü Müdafiə Qoşununun** poliqon bazasında davamlı təlimlər verməyin gərəkliliyini düşünürük.

Təlimləmələrə poliqondan sonra Çevik Media Klubunun zalında:

Güç orqanlarının fəaliyyət sahəsindən informasiya alma, emal etmə və yayım təcrübələri, zabitin nitq mədəniyyətinin leksik və üslubi məsələləri, savaşı dövründə informasiyanın KİV-də yayımlanması barədə metodiki məsləhətlər, informasiyanı yaymaqda jurnalist tərəfsizliyi. Ordu və KİV arasında qarşılıqlı münasibətlərin tənzimlənməsinin etik aspektləri mövzusunda mühazirə-təlimlər vermək gərəkdir.

Klubun üzvləri üçün nazirliklər, dövlət xidmətləri, komitələr, dövlət şirkətləri, dövlət məxsus ASC-lər, QSC-lər, İstehsalat birlikləri, akademiyalar, institutlar, sair müəssisə və təşkilatlarda, icra orqanlarında mütəmadi görüş – seminarlar, müzakirələr, debatlar təşkil edilməlidir. "Vətəndaşların müraciətləri haqqında", "İnzibati icraat haqqında" və "İnformasiya əldə etmə haqqında" Qanunlara uyğun olaraq jurnalist sorğularına cavab vermə vəziyyəti öyrənilməlidir. Bununla da jurnalistikanın başlıca funksiyası olan ictimai iştirakçılığın peşəkar səriştəsi həll edilir.

Nəticə

Geosiyasi durum gün-gündən gərginləşir. İndi cəbhədə nisbi sakitlikdir, informasiya cəbhəsində isə heç vaxt atəşkəs olmur. Həm Kiber hücumlar, həm də dezinformasiyaların yayılması cəmiyyətdə həmişə narahatlıq yaradır. İndiki şəraitdə informasiya üzərində kimsənin tamamilə hakim olması mümkünsüzdür. İndi insanların özləri xəbər məkanını işğal ediblər. Ona görə də bu məkana müxtəlif neqativ məlumatlar düşür və bu məlumatlar da ən müxtəlif şəkildə yayılır. Dəqiq informasiyalar olmayan yerdə şayiələr cövlan edir. Amma insanlar dəqiq, mötəbər informasiyanın haradan alınmasında maraqlıdırlar.

Düşünürük ki, araşdırma gedişində ortaya çıxardığımız problemin həlli üçün ediləcək tədbirlər sonunda informasiya yayım məkanına peşəkarlar gələcək. Bunun sayəsində Ölkəmizin informasiya təhlükəsizliyi yönündə qəzetlər, televiziya, radiolar rəsmi inform. saytlar həssas, səriştəli olacaqlar. Peşəkar media yalnız dəqiq və açıq mənbələrə istinad edəcək və məlumat məhsulları da xəbər dəyərlərinə cavab verəcək. Xəbərlər dəqiq, qərəzsiz, mötəbər və balanslı, cəmiyyətə münasibətdə leqal olacaq. Əsas informasiya yayım subyekti peşəkar media olacaq, istinad etdikləri mənbələri dəqiq göstərəcəklər.

ƏDƏBİYYAT

1. *Azərbaycan Respublikası Silahlı Qüvvələrinin Ermənistan Respublikası Silahlı Qüvvələri ilə təmas xəttində bəzi təhlükəsizlik tədbirləri haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı. 24 sentyabr 2014-cü il.*
2. *“Azərbaycan Respublikasında kütləvi informasiya vasitələrinin inkişafına dövlət dəstəyi Konsepsiyası”nın təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı, 31 iyul 2008-ci il.*
3. *Azərbaycan Respublikasının Medianın İnkişafı Agentliyinin Nizamnaməsi, 12 yanvar 2021-ci il.*
4. *Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2008-ci il 31 iyul tarixli 2957 nömrəli Sərəncamı.*
5. *Ekstremal Jurnalistin əl kitabı. Bakı: “Dinc Dünya” Araşdırma Mərkəzi, 2015.*
6. *Əhməd Əlili. Risklərlə davranış. – Bakı: JuHI-nin nəşri, 2012.*
7. *Əlisafa Mehdi. Məmur və jurnalist. – Bakı, 2020.*
8. *İlham Məzanlı. Jurnalistika və müasir dövrün qlobal problemləri. – Bakı, 2020.*
9. *İnformasiya əldə etmək haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu. – Bakı, 2005.*
10. *Mətbuat Şurasının bülletenləri (2006-2019).*
11. *Milli Fəaliyyət Proqramı barədə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 27 dekabr 2011-ci il tarixli Sərəncamı.*

Rəyçi:

siyasi elmlər doktoru, professor Sabir Məmmədli